Մանակի յիշատակութիւնից շատ աւելի կարեւոր է այն հանգամանքը, որ Փաւստոս տակաւին չգիտէ սեպուհներին որպէս ուրոյն դաս: Նա որ սիրում է շարել՝ «նախարարք, մեծամեծք, աւագք կուսակալք, աշխարհակալք, ազատք, զօրագլուխք, դատաւորք, պետք, իշխանք» (Դ. 3) եւ անդամ սատրապք, ոչ մի անդամ չէ յիշում սրանց շարքին սեպուհք:

Մինչդեռ Փարպեցու մօտ տանուտէրների քով միշտ հրապարակի վրայ են սեպուհները եւ այնքան ինքնուրոյն են թւում, որ ստորադրում են եւ կնքում քաղաքական դաշինք, ինչպէս երեւում է Վասակի դատից:

Միւս կողմից հաստատապէս գիտենք, որ Արեւմտեան Հայաստանում նախարարական հողերի բաժանում տան այր անդամների մէջ արդէն ընդունուած սովորոյթ էր Զ. դարում: Այս մասին ճառում են յատկապէս Յուստինիոսի նովելները 536 թուից: Պարսկական Հայաստանում նախարարական կարգը աւելի կայուն էր, գուցէ աւելի քիչ վտանգուած, քան բիւզանդական բաժնում: Սակայն, սեպուհների անկախութիւնը փաստ կարելի է համարել Զ. դարում նաեւ պարսկական բաժնի համար:

Եթէ պէտք կայ հասարակական պատմական երեւոյթները դնել ժամանակագրական թելի վրայ, սեպհական ազատութեան թելը ընկնում է Ե. եւ Զ. դարերի վրայ: Ասել է թէ այդ միջոցին է, որ սոյն երեւոյթը զարգացել, տիրացել է կեանքին: Այս է ընդհանրացման իմաստը:

Խորենացու ժամանակ սեպհական պայազատութիւնը շարունակում էր վէճերի եւ հակառակութեանց նիւթ լինել: Իբրեւ ապացոյց, որ Խորենացին քաջ ծանօթ էր քննածս հարցին, եւ ուրեմն նրա ժամանակ սեպուհների անջատումը տիրական երեւոյթ էր, յիշել ենք պատմահօր տեղեկութիւնը Հաշտեանքի եւ Առբերան եւ Աղիովիտի Արշակունիների վերաբերեալ: Կարեւոր ենք համարել այն, որ հայ պատմիչը հնարաւոր է գտնում հայրենական ստացուածքի բաժանումը տան զաւակների մէջ հաւասար եւ ըստ մարդաթուի:

Արշակունեաց տունը մի մեծ նախարարութիւն է. ինչ որ ընդունուած է նրանց մօտ, կարելի է ասել, հասարակաց է եւ ընորոշ նախարարական միջավայրի: Խորենացու ենթադրած բաժանումը ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ սեպհական իրաւունքի արտայայտութիւն:

Մեր այս մեկնութիւնը պ. Մանանդեան համարում է վիճելի: Ինչո՞ւ. որովհետեւ հողի հաւասար բաժանումը «խիստ արտասովոր է եւ անօրինակ կալուածատէր ազնուական դասի համար», դատում է պ. Մանանդեան:

Այստեղից մի բան է միայն հետեւում, որ պատմահօր խօսքերը սխալ է ըմբռնում պ. Մանանդեան: Բայց սա դերադասում է անհեթեթութիւնը վերագրել Խորենացուն: Այլ եւ կարծում է որ հողի հաւասար բաժանումը «համայնական հողատիրութեան որոշ կարգ է», եւ երկար պտոյտներից յետոյ գտնում է եւ այն միջավայրը, ուր գործում էր այդ կարգը:

Ընթերցողը զարմացմամբ լսում է, որ համայնատիրականները ոստանիկ կոչուած մարդիկն էին, եւ սրանց մի մասն էլ այս պատճառով ազնուականների շարքից հանում է եւ դարձնում շինական: Բայց ինչպէ՞ս է եղել, որ լուրջ պատմահայրը գիւղական սովորոյթը վերագրել է ազնուական, այն էլ թագաւորական, տան:

Սրա պատասխանն էլ է գտել պ. Մանանդեան. Խորենացին որպէս թէ սխալուել է, ոստանիկներին Արշակունեաց սերունդ համարելով:

Քննադատական յանձնարարելի մեթոդ չէ՝ մեղադրել մատենագրին նախ քան փորձել պատշաճ եւ բաւարար մեկնութիւն տալ նրա խօսքերին:

Արդ՝ մարդաթիւ բառը, որ գայթակղութեան բուն քարն է, երկու կերպ կարելի է հասկանալ, համաձայն մարդ բառի երկնակի նշանակութեան: Ոչ միայն մեր, այլեւ մեր հարեւան պարսիկ լեզուում, մարդ ասելով հասկացւում է սովորաբար այր մարդ եւ ինչպէս երեւում է այս գործածութիւնը հնուց է: Ս. Գրքում միայն մի անդամ է պատահում մարդաթիւ բառը իր լայն իմաստով (Ելք. ԺԲ. 4): Բայց նոյն Ս. Գիրքը յաճախ կրկնում է թուոց գրքի առաջին գլխում. «առէք զհամար ամենայն ժողովրդեան որդւոցն Իսրայէլի, ըստ թուոց, ըստ գլխոց» եւ իսկոյն բացատրում է՝ «ամենայն արու ի քսանամենից եւ ի վեր»: